

Raplas avati Harjumaa nägusam ja avaram rahvamaja

Koostaja Ants Tammar

10. detsembril 1933. aastal avati Rapla haridusseltsi rahvamaja juurdeehitus. Seltsielu keskusena on see hoone püsinud tänaseni. Järgnev on lühiülevaade Rapla rahvamaja saamise ja laienemise loost.

1917. aastal asutati Rapla haridusselts. Avakõne pidas Rapla kirikuõpetaja, teoloogiakandidaat Jaan Roos, kes pidas seltsi põhiülesandeks kultuuri ja kirjanduse osatähtsuse suurendamist ja levitamist väljaspool kooli. Idee – haridusseltsi loomine – leidis elavat huvi ja teostust.

Esiialgu toimusid haridusseltsi ettevõtmised 1893. aastal valminud Rapla vallamajas. Seltsi tegevuse hoogustumine andis märku, et ruumid vallamajas jäävad kitsaks. Otsustati osta endale maja. Seda tehti 1918. aastal. Alu mõisa omanik R. v. Lilienfeld müüs haridusseltsile 40 000 marga eest Rapla alevi keskel oleva nägusa telliskivi maja, mille väärtus oli 1920. aastal juba üle 100 000 marga.

Ametlikult sai Rapla haridusseltsi põhikiri registreeritud 1919. aastal Eesti haridusliidus. 1919. aastal Raplas tegutsevate seltside loetelus on kirjas, et haridusseltsil on oma maja ühes aiaga (neli vakamaad) ja 210 liiget.

Rahvamaja väike saal ja ruumipuudus pärssis Rapla aktiivset seltsielu

1927. aastal tähistas Rapla haridusselts 10. tegevusaastat. Päevalehes oli seda tähtpäeva märgistav sõnum:

„Kuigi Rapla haridusselts ei kuulu aastate poolest kõige vanemate hulka, on tal siiski seljataga hulk viljarikast tegevust, mis annab põhjust meelde tuletada seniseid saavutusi ja üles seada sihtjooni tulevase kümne aasta jaoks.”

Haridusseltsil oli olulisemaks eesmärgiks ehitada olemasolevale seltsimajale juurdeehitus. Rahvamaja väga väike saal ja ruumipuudus pärssis Rapla aktiivset seltsielu. Näiteks pidi segakoor kooriharjutusi läbi viima koolimajas. Aastate jooksul paisus segakoor enam kui 80-liikmeliseks.

1928. aasta oktoobris palus Harju maavalitsus vallavalitsustel vastata rahvamajadega seotud küsimustikule. Sellest saame teada, et Rapla haridusseltsi rahvamaja saal ilma näitelavata oli 12,15 meetrit pikk ja 5,95 meetrit lai ning mahutas 150 inimest. Näitelava oli 5,95x4,45 meetrit. Saali valgustamiseks kasutati petrooleumi. Rahvamajas, mille pikkus oli 31 meetri ja laius 12,90 meetrit, oli raamatukogu, einelaud ja majahoidja korter. Seltsitegevuseks vajalikke kõrvalruume ei olnud.

Küsimustiku kahe viimase küsimusega taheti teada, kas rahvamaja vastab ajanõuetele ja kas suudab rahuldada rahvamaja ringkonnas elavate inimeste huve ja vajadusi ning millised väljavaated on rahvamaja töö paremaks korraldamiseks ja tegevuse arendamiseks? Vallasekretär kirjutas vastususes: „Ei vasta ajanõuetele ja vajadustele. Rahvamajale oleks vaja juurde ehitada saal näitelavaga ja muud vajalikud kõrvalruumid. Kui oleks võimalik saada odava protsendilist laenu, siis see võimaldaks teha rahvamajale juurdeehituse.”

Kaheldi, kas haridusselts suudab raskel ajal liiga suurt ehitust lõpetada

Kui 1930. aastal oli haridusseltsi aias laulupäev, kus osales ligi 100 lauljat ja pealtvaatajaid oli üle 1000, siis peost kokkuvõtet tehes öeldi: „Haridusselts kavatses varsti korraldada suurema peo, sest seltsi majale on hädasti vaja uut ajakohast saali, mille ehitus on lähemate aegade küsimus. Üldse on Rapla seltskondlikus elus ja vaimlikes koostöös märgata hoogu ja üksmeelt.”

Seltsimajale juurdeehituse tegemise vajadusest räägiti ja kirjutati korduvalt ning sealjuures rõhutati, et Rapla oli ja on tänaseni Harjumaa kõige kultuursem nurk.

Rapla seltskonna ühisel tahtel ja koostööl alustati 1931. aastal rahvamajale juurdeehituse ehitamist. Harju maavalitsuses avaldati arvamust, et Rapla teatri- ja rahvamaja projekt (arhitektid

Karl Burman, August Volberg, Anton Soans ja Edgar Velbri)) on otstarbekohaselt koostatud ja vastab rahvamajadele esitatud nõuetele. „Harju maavalitsuse poolt ei ole takistusi selle kava teostamiseks. Küll aga peab alla kriipsutama seda, mida haridusseltsi esimehele ka suusõnal teatati, et praegusel majanduslikult raskel ajal kapitaalse ja võrdlemisi liig suure ehituse teostamine raske on. Küsitav on, kas haridusselts suudab ehitust nii suures ulatuses teostada,” kirjutati haridus- ja sotsiaalministeeriumile ning teedeministeeriumile kinnitamiseks saadetud projekti kaaskirjas.

Maakonna juhtide manitsustest hoolimata otsustati alustada olemasoleva rahvamaja laiendamist. Pühapäeval, 9. augustil 1931. aastal pandi juurdeehitusele suure pidulikkusega nurgakivi. Rapla koguduse õpetaja J. Liiv rääkis vaimulikku talitust läbi viies teatri- ja rahvamaja tähtsusest Harjumaa südames – Rapla alevikus. Esinesid Tallinna Meestelaulu Seltsi lauljad prof. Topmani juhatusel ja Rapla haridusseltsi segakoor.

Apteeker Rudolf Veinbergi antud laen võimaldas rahvamaja juurdeehituse lõpetada

Haridusseltsi protokollist nähtub, et hoone ehitamisel tekkisid varakult rahalised raskused. 10. juulil 1932. aastal oli haridusseltsi erakorraline koosolek. Seltsi juhatus tegi ettepaneku olemasolevat kinnisvara koormata 20 000 krooni väärtuses oblikatsioonidega, sest seltsil on ehitamisel uus teatrisaal, aga selle ehitamiseks vabakapitali enam ei ole. Koosolekul otsustati ühel hääl: „Õigustada juhatust seltsi nimel laenu tegema ning tehtava laenu kindlustuseks pantida kinnisvara oblikatsioonidega.”

Hanno Rütman kirjutab oma mälestustes, et rahvamaja ehitus oli 1933. aasta kevadeks jõudnud nii kaugele, et teha oli jäänud vaid siseviimistlus. „Aga raha oli täiesti otsas ja võlad väga suured. Oli ülemaailmse majanduskriisi (1929 – 1932) lõpu aeg ja laenuandjaid ei õnnestunud leida.

Raplas oli tol ajal kaks jõukamat asutust – Ühispank ja Tarvitajate ühing. Oli ka üks jõukas alevikodanik – apteeker Rudolf Veinberg. Ühispanga uue hoone, Rapla esimese moodsa hoone ehitus langes kriisiajale ja seetõttu langes pank suurtesse raskustesse ning rahvamaja toetajat temast ei olnud. Nii tuli maja ehitus lõpule viia haridusseltsi oma jõududega. Apteeker Rudolf Veinberg, kes oli kauaaegne haridusseltsi juhatuse liige ja mitmekülgsete huvidega inimene, laenas maja ehituse lõpetamiseks oma rahast 5000 krooni. Raha oli Veinberg kogunud Raplasse suhkruvabriku ehitamiseks. Rahvamaja ehitus sai jälle hoo sisse.”

Rapla inimeste tahe viis võidule

Pühapäeval, 10. detsembril 1933. aastal avati pidulikult Rapla teatri- ja rahvamaja. Hoone pikkus 36 ja laius 20 meetrit. Esikülg telliskivist, muu osa on puust. Rõduga ja avara näitelavaga saalis on kokku 500 istekohta. On vajalikud kõrvalruumid. Sellega oli täitunud Rapla elanike ammune soov ning näidati, mida võib saavutada kogukonna ühise tahte korral.

Rahvamaja avamise kontsert-aktuse avas ja lõppsõna ütles haridusseltsi esimees Jaan Rütman ja ülevaate seltsi maja ehitusest tegi ehituskomisjoni esimees Rudolf Veinberg. Esines haridusseltsi segakoor, puhkpilliorkester ja „Estonia” teatri lauljad. Pärast pidulikku osa esitas näitering August Mälgu naljamängu „Vaese mehe ututall”.

Rapla perenaiste selts kinkis kunstipärase näitelava eesriide. Rapla tarvitajate ühing andis toolid, ühtedel andmetel 100, teistel andmetel 200. Eesti Haridusliit annetas 500 krooni näitelava sisseseade ostmiseks jne.

Maalehes kirjutati, et rahvamaja ehitamine läks maksma umbes 20 000 krooni. „Selleks otstarbeks oli haridusseltsil oma raha umbes 6000 krooni. Muu osa oli hangitud toetuste ja laenude naol. Uue rahvamaja avamisega töötab seltskondlik elu Raplas ärksama ilme võtta. Kultuuriline elu näitab tõusu.”

Haridusseltsil oli raskusi ehituslaenu tagasimaksmisega

1934. aasta septembris saatis Rapla haridusseltsi juhatuse esimees Jaan Rütman haridus- ja sotsiaalministeeriumisse palvekirja, milles palus laenu andmist, et saaks tagasi maksta võlad eraisikutele.

„Raplas, kui ühes suuremas Harjumaa keskkohas tunti seltskondlike organisatsioonide poolt juba mitu aastat vajadust ajakohase rahvamaja järele. Möödunud aastal, pärast pikemat ettevalmistust ehitas Rapla Haridusselts Rapla alevikku ajakohase rahvamaja.

Ehitatud rahvamaja on vastuvõetavaks ning kõiki rahvamaja nõudeid küllaldaselt ja otstarbekohaselt rahuldavaks tunnistatud. Rahvamaja läks maksma 19 292 krooni. Haridusselts andis ehituskapitaliks 4059 krooni ja Haridus- ja sotsiaalministeerium 500 krooni. Ülejäänud ehitusarvete katteks tegi Rapla Haridusselts eralaenu (14 733 krooni) mitmesugustelt isikutelt ja asutustelt. Nende laenud on lühiajalised ja kõrgeprotsendilised, nii et laenu protsentide tasumine juba üksinda võtaks kõik seltsi sissetulekud ära. Hariduslise töö tegemiseks seltsil enam raha ei jätkuks. Rapla Haridusseltsi juhatuse palub riiklikust asunduskapitalist või teistest summadest ja riiklikest pankadest 10 000 krooni pikemaajalist ja odavaprotsendilist laenu eraisikutele võlgade tasumiseks. Ülejäänud 4733 krooni püüab haridusselts kokkuhoiu teel ise lähemate aastate jooksul tasuda.”

Haridusseltsile teatati, et rahvamajade ehitamiseks ettenähtud krediit on otsas ja laenu taotluse palve tuleb kaalumisele järgmise aasta jaanuaris või veebruaris. Haridusselts sai 1935. aastal 3000 ja 1936. aastal 2000 krooni laenu.

1937. aasta jaanuaris saatis haridusseltsi juhatuse haridusministeeriumile laenu saamiseks uue palvekirja. Paluti anda veel 5000 krooni pikaajalist ja odavaprotsendilist laenu. Palvekirjast nähtub, et eraisikutele ja asutustele oldi võlgu kokku 9000 krooni. Apteeker Rudolf Veinberg laenas 5750, Rapla põllumeeste selts 1000, Rapla tarvitajate ühing 650, maanaiste selts 400, haridusseltsi raamatukoguhoidja Tõnis Kildema 150 krooni jne. Kas haridusselts laenu sai, seda arhiivi säilikutest teada ei saanud. 6. septembril 1940. aastal hariduse rahvakomissariaadile saadetud Harju maavalitsuse kirjas teatatakse, et haridusseltsil on võlgasid kokku 13 865 krooni (riigile, pankadele ja muid võlgasid). Rapla haridusseltsi rahvamaja natsionaliseeriti 17. novembril 1940. aastal.